

ፈላሽር ቤት ሠሪ

መቅደም

«ፈላሽር ቤት ሠሪ» ያልኩትን ይህን አጭር ግጥም ለመግጠም የተነሳሳሁት ድንቁ ጦቢያዊ ጎትጎችና (activist) ክሊላ (artist) ታማኝ በየ አረጋገደውን ክሊላ ደበበ እሸቱን አስመልክቶ ከኢሳቱ (ESAT) ሲሳይ አገና ጋር ያደረገውን ግሩም ድንቅ ቃለ መጠይቅ ካዳመጥኩ በኋላ ነው። በዚህ አጋጣሚ ደግሞ ታማኝን ትልቅ ሥራ እየሠራህ ነውና በርታ፣ አብሔር (God) - የጦቢያ አምላክ - የበለጠና የበለጠ ያበርታህ ልለው እወዳለሁ። ሕዝብ ማለት ወሃ ማለት ስለሆነ፣ ሕዝብን በነቂስ በማንቀሳቀስ ሥር ነቀል ለውጥ የሚያመጡት የተፈጥሮን ሕግ እያከበሩ፣ ማንንም ሳይፈሩ፣ ለምንም ሳይበገሩ፣ በጽናት እየቆፈሩ ለውሃው ቦይ የሚቀዱለት ጥቂት ሰዎች ብቻና ብቻ ናቸው። ታሪክም የሚመሰክረው ይህንና ይህን ብቻ ነው።

ፈላሽር (diaspora) ማለት በባዕድ አገር ኗሪ ማለት ሲሆን ቃሉ የተገኘውም ፈላሻ እና ዘር የሚሉትን ቃሎች በማጣመር ነው። ከዚህም ፈላሽራዊ (of diaspora, diasporic) የሚለውን ቃል እናገኛለን። ግሱም ሲረባ ፈላሽሪ (become diaspora)፣ ፍልሽር፣ ፈልሻሪ፣ ፍልሽራ እያለ ይሄዳል። ፈላሽሪ ማለት እንግዲህ ፈላሽር ሆነ ማለት ነው።

ጎትጎች (activist) ማለት ለቆመለት ዓላማ ሽንጡን ገትሮ የሚከራከር፣ በጽኑ የሚታገል፣ ሳይታክት የሚወተውት እንደ ማለት ሲሆን ቃሉ የተገኘውም ጎተጎተ (ነቀነቀ፣ አጣደፈ፣ አስቸኮለ፣ እረፍት ነሣ፣ ወተወተ፣ ነዘነዘ) ከሚለው ያማረኛ ቃል ነው። ከዚህም ጎተጎተ (activism) የሚለውን ቃል እናገኛለን። ግሱም ሲረባ ጎተጎተ (be activist)፣ ጎትጎት፣ ጎትጎች፣ ጎተጎተ እያለ ይሄዳል።

ክሊላ (artist) ማለት የኪነት ሰው ማለት ሲሆን፣ ቀያኒ (poet) ማለት ደግሞ የቅኔ ሰው (ማለትም ባለቅኔ) ማለት ነው። «አርቲስት» የሚለው የባዕድ ቃል «ሳይቸግር ጤፍ ብድር» የሚያሰኝ ቋንቋን የሚባክል ፀያፍ - እደግመዋለሁ ፀያፍ - ቃል ነውና ሊወገድ፣ ተሸቀንጥሮ ሊጣል፣ ይገባዋል። «አርቲስት ጥላሁን ገሰሰ፣ አርቲስት ካሳ ተሰማ፣ አርቲስት ብዙነሽ በቀለ፣ አርቲስት አስናቀች ወርቁ ወዘተ.» ማለት ደግሞ ላገራቸው ሕዝብ ባገራቸው ቋንቋ ታላላቅ አስተዋጽኦቻችን ያበረከቱትን ድንቅ የጦቢያ ልጆች ከመሳሰሉ ይቆጠራል።

በተመሳሳይ ሁኔታ - እኛ ጦቢያውያን ስንባል ጥሎብን ራሳችንንና የራሳችንን በጣም ዝቅ ሌሎችንና የሌሎችን ደግሞ በዚያው አንጻር በጣም ከፍ ማድረግ ስለሚቀናን ነው እንጅ - ካለም ታላላቅ ቀያኒያን (poets) ቢበልጡ እንጅ በምንም ረገድ የማያንሱትን ታላቁን ጦቢያዊ ቀያኒ (poet) ክቡር ከበደ ሚካኤልን «ዶክተር ከበደ ሚካኤል» እያሉ መጥራት እሳቸውን ማንኳሰስ ነው። እሳቸው መባል ያለባቸው «አለቃ ከበደ ሚካኤል» ነው፣ ተራቸው ከታላላቆቹ ጦቢያውያን ሊቃውንት ከነ አለቃ ኪዳነወልድ ክፍሌ እና አለቃ ደስታ ተክለወልድ ጋር ነውና። ያለቅነት ማዕረግ ምን ያህል ከፍተኛ እንደሆነ ለመገንዘብ ደግሞ የእውቆቹን ጦቢያዊ ነብታሚዎች (professors) የሁሉንም ሁሉንም ሥራዎች በጥቅሉ ወስዶ «ዐዲስ ያማረኛ መዝገበ ቃላት» ከተሰኘው ካለቃ ደስታ ተክለወልድ ካንዱ ነጠላ ሥራ ጋር ብቻ ማነጻጸር ይበቃል።

ነገርን ነገር ያነሳዋልና እነ አለቃ ኪዳነወልድ ክፍሌ፣ አለቃ ደስታ ተክለወልድ፣ አለቃ ከበደ ሚካኤል የወደቁበትን ሳናውቅ ምንም - አንዳችም - ላልፈዋልን እስክንድር ፑሽኪንና አርተር ሪምባውን (Arthur Rimbaud) ለመሳሰሉት ባዕዶች አደባባዮችን መሰየማችንን፣ መታሰቢያዎችን ማቆማችንን ምን ይሉታል? የራሳችን እያረረብን የሰው ማማሰል አይሆንብንም? አባታቸውን ሳያውቁ አያታቸውን ናፋቂዎች አያሰኝንም? በሰው ወርቅ ልድመቅ ባዮች አያስብለንም? ትንሿን አደባባይ ቴድሮስ አደባባይ ዋናውን መንገድ ቸርቺል ጎዳና ማለት ምን የሚሉት ፈሊጥ ነው? ቸርቺል ለጦቢያ ምን ፈየደ? በተቃራኒው ይህ ቸርቺል የሚባል ሰው

«የሰገል ጦር በጎላቀር አረመኔዎች ላይ የመጀመርያውን አስደናቂ ድል በመጎናጸፍ የአምዱርማን ጦርነት ተጠናቀቀ። ያወርጃን ጦር የገጠመው ሆልቆ መሳፍርት ያልነበረው ያረመኔዎች ጦር ባምስት ሰዓት ወጊያ ብቻ ይህ ነው የሚባል ጉዳት ሳያስከትል በመትረየስ እየተቆላ በመረፍረፍ ሙሉ በሙሉ ተደምስሶ፣ እንደ ጉም በኖ፣ እንደ ጤዛ ተኖ ድምጥማጡ ጠፋ።»

በማለት ለጥቁር ሕዝብ ያለውን አረመኔያዊ ስሜት በማያሻማ ሁኔታ ቁልጭ አድርጎ የገለጸ ዘረኛ ሰው አልነበረምን?

በወጊያ ላይ በቀጥታ በመሳተፍ የተሰዉት ብቸኛው ያለማችን የጦር ሚኒስቴር ያድዋው ጀግና ፊታወራሪ ገበየሁ የት ገቡ? ምን ዋጣቸው? የቆራሄው ሰማዕት ደጃዝማች አፈወርቅ ወልደሰማያት የት ደረሱ? ተሰዉተው ላለፉት ጀግኖቻችን ተገቢውን ክብር ሳንሰጥ አዳዲስ ጀግኖችን እንዴት ልናፈራ እንችላለን? የራሱን ጀግኖች የተሰወሩበት ትውልድ ግዙፉን ፋኖ በላይ ዘለቀን ትቶ ኢምንቱን ፋኖ ቸጉቤራን በማሞካሽት «ፋኖ ተሰማራ፣ እንደ ቸጉቤራ ...» እያለ ቢዘምር፣ መላኩ በያንን ከነ መፈጠራቸው ረስቶ ሲልቭያ ፓንክርስትን ብቻ ቢያወድስ (ሲልቭያ ፓንክርስት በርግጥም ሊሞገሱና ሊወደሱ የሚገባቸው ታላቅ ባለውለታችን ናቸው)፣ ባሻይ አዉዓሉም ሐረጎች² ማን እንደሆኑ ሳያውቅ የእስራኤልን ሰላዮች ስም ሽምድዶ በቃሉ ቢዘረዘር ምን ይፈረድበታል? ጥፋቱ የማነው? ለማንኛውም ወደ ርዕሴ ልመለስ።

ነብታሚ የሚለው ቃል የተገኘው ተነበየ ከሚለው ቃል ሲሆን ግሱም ሲረባ ነብተመ (profess)፣ ንብትም (profess)፣ ነብታሚ (professors)፣ ንብተማ (professing) እያለ ይሄዳል። ስለዚህም ንብተማዊ (professorial)፣ ነብታሚነት (professorship) ይሆናሉ። ነብታሚዎች ራሳቸው ረዳት ነብታሚ (ረ/ነ) (assistant professor)፣ ጓዳኝ ነብታሚ (ጓ/ነ) (associate professor)፣ ሙሉ ነብታሚ (ሙ/ነ) (full professor)፣ እና አረጋዊ ነብታሚ (አ/ነ) (professor emeritus) ተብለው ባራት ይከፈላሉ። ረዳት ነብታሚ ማለት ገና ጀማሪ ነብታሚ ማለት ሲሆን፣ ጓዳኝ ነብታሚ ማለት ደግሞ ሙሉ ለመሆን የተቃረበ ነብታሚ ማለት ነው። አረጋዊ ነብታሚ ማለት ደግሞ ጡረታ የወጣ ነብታሚ ማለት ነው። ሙሉ ነብታሚ አብዛኛውን ጊዜ በቀላሉ ነብታሚ ይባላል። ለምሳሌ ያህል ነብታሚ ዓሥራት ወልደየስ እንላለን።

ሂርጳ (እርዳታ) ከሚለው የኦርምኛ ቃል ጲራ (adjunct) የሚለውን ቃል እናገኛለን። ጲራ ማለት የሚረዳ³ ነገር ግን የግድ አስፈላጊ ያልሆነ እንደ ማለት ነው። ለምሳሌ ያህል ጲራ ነብታሚ (ጲ/ነ) (adjunct professor) ማለት ለተወሰነ ተግባር ወይም ለተወሰነ ጊዜ ብቻ የሚያገለግልና አብዛኛውን ጊዜ ደግሞ በከፊል-ገዳኝነት (part-timer) የተቀጠረ ነብታሚ ማለት ነው።

ነብታሚዎች	
assistant professor	ረዳት ነብታሚ (ረ/ነ)
associate professor	ጓዳኝ ነብታሚ (ጓ/ነ)
full professor	ሙሉ ነብታሚ (ሙ/ነ)
professor emeritus	አረጋዊ ነብታሚ (አ/ነ)
adjunct professor	ጲራ ነብታሚ (ጲ/ነ)

እግረመንገዳችንን ጎለመ (ከፈለ፣ ለየ) ከሚለው የማረኛ ቃል ጉላፕ (degree) የሚለውን ቃል እናገኛለን። ለምሳሌ ያህል ሴልሽስ ጉላፕ (Celsius degree)፣ ፋረንሐይት ጉላፕ (Fahrenheit degree) ይሆናሉ።

ምስማክ (መሠረት፣ ድጋፍ፣ መጠጊያ) የሚለውን የግእዝ ቃል አቶ ከሚለው ቃል ጋር በማጣመር ሲማክቶ (bachelor) የሚለውን ቃል እናገኛለን። ሲማክቶ ጉላፕ (bachelor degree) ባጭሩ ሲጻፍ ሲጉ ይሆናል። ሲማክቶ ጉላፕ ያለው ሰው ስም ሲጻፍ

ደግሞ ከስሙ በፊት ሲማክቶ (ሲ/ቶ) ይጨመራል። ለምሳሌ ያህል ሲ/ቶ በላቸው በላይ ይሆናል።

ሊቅ (አለቃ) እና አቶ የሚሉትን ቃሎች በማጣመር ሊቃቶ (master, masterate) የሚለውን ቃል እናገኛለን። ሊቃቶ ጉላፕ (masterate degree, masters degree) ባጭሩ ሲጻፍ ሊጉ ይሆናል። ሊቃቶ ጉላፕ ያለው ሰው ስም ሲጻፍ ደግሞ ከስሙ በፊት ሊቃቶ (ሲ/ቶ) ይጨመራል። ለምሳሌ ያህል ሊ/ቶ ዳኛቸው በላይ ይሆናል።

ዲብ (በላይ) የሚለውን የግእዝ ቃል አቶ ከሚለው ቃል ጋር በማጣመር ዲባቶ (doctor) የሚለውን ቃል እናገኛለን። ዲባቶ ጉላፕ (doctorate degree) ባጭሩ ሲጻፍ ዲጉ ይሆናል። ዲባቶ ጉላፕ ያለው ሰው ስም ሲጻፍ ደግሞ ከስሙ በፊት ዲባቶ (ዲ/ቶ) ይጨመራል። ለምሳሌ ያህል ዲ/ቶ ግዛቸው በላይ ይሆናል።

ጉላፖች (degrees)			
bachelor	ሲማክቶ (ሲ/ቶ)	bachelor degree	ሲማክቶ ጉላፕ (ሲጉ)
master, masterate	ሊቃቶ (ሲ/ቶ)	masterate degree	ሊቃቶ ጉላፕ (ሊጉ)
doctor	ዲባቶ (ዲ/ቶ)	doctorate degree	ዲባቶ ጉላፕ (ዲጉ)

በሰገል (science)፣ በኪነሰብ (arts)፣ በምንደሳ (engineering) እና በሕክምና (medicine) ዘርፎች የሚሰጡ ጉላፖች (degrees) አሰያዩም «አማርኛ» በተሰኘው መጽሐፍ ውስጥ ተዘርዝሯል።

ፈላሽር ቤት ሠሪ

በነጭና ባረብ በሥራው ቀጣሪ
 እየተዘለፈ ተብሎ ብራሪ፣
 ሥራውን ሠራርቶ በመሆን ታታሪ⁴
 ተቀብሎ ምንዳኝ ከቁርጥራጭ ቀሪ
 ሲያገኝም ለቃቅሞ ኬና⁶ ወርዋሪ፣
 ያጠራቀመውን የወጭ ምንዛሪ
 ሳያስብ ለነገ፣ ለጧሪ፣ ቀባሪ
 ሰብስቦ እየላከ በሐዋላ⁷ አብራሪ፣
 ጎጆ ለመቀለስ ባገሩ ዕዳሪ⁸
 በነቂስ⁹ ተነሳ ፈላሽር ቤት ሠሪ።

ተደፈርኩኝ ብላ በባዕድ ወራሪ
 እንዲሁም ተገንጣይ የወስጥ አሸባሪ
 የናቱን ጡት ነካሽ፣ ወጭቱን ሰባሪ፣

ጦቢያ ስትጣራ እያለች ኡኡ፣ እሪ
 ልጆቿ በፍጥነት ሰምተው የሷን ጥሪ
 ዘምተው በያቅጣጫው በጦራቸው መሪ፣

በጉራዕ፣ በጉንደት፣ በቀይ ባሕር ድንበር
 በናቅፋ፣ በከረን፣ በሳህል ሸንተረር¹⁰
 ባድዋ፣ በማይጨው፣ በትግራይ ተረተር
 በወልወል በጎዴ፣ በኢጋዴን ሐሩር
 ባርበኝነት ዘመን በጫካና በዱር
 ደማቸውን ከፍለው በየጦሩ ግንባር
 የጠበቁለትን የገዛ ራሱን ምድር፣

ቢሻው በመታገል በሰላማዊ ፈር¹¹
ቢሻው በመፋለም እያደራጀ ጦር
ባስፈላጊው ዘዴ ሲገባው ማስከበር፤

በበሽታም ሆነ በሌላ ዓይነት ችግር
ለማይቀርለት ሞት ፈርቶ በመንጸርጸር፤
ወያኔ ለሚባል ባንዳ የነጭ አሽከር
በነጻ አስረክቦ ያላንዳች ክርክር
ለገዛ ንብረቱ ሁኖ እንደ ባይተዋር፤

እንደገና ዙሮ ትንሽም ሳያፍር
ራሱን በራሱ ከባድ በመቁጠር
የገዛ መሬቱን የትውልዱን ሰፈር
ሊዝ በሚባል ቋንቋ አጸያፊ ነውር
ይኮናተር ገባ በዩሮ በዶላር።

ለመግዛት ታስቦ አፍሪቃን በጃዙር
ታቅዶ በዘዴ ሰውን ለማጭበርበር
ላዩን ተቀብቶ የቻራስፍና¹² ማር
ወሲጡ መርዝ የሆነ ከእራት የሚመር፤

ወያኔ ተሰጥቶት የፈረንጅ ቀመር
እየተጫወተ የባንዳነት ቁማር
እየፈነጠዘ በዞረለት ዝንር¹³፤
የሰላውን መሬት - የሰማዕታቱን ምድር
ከፋፍሎ ሲያበቃ ሽንሽኖ በየዘር
ለጠየቀው ሁሉ ሽጦ በመቸርቸር
ያግበሰበሰውን የትየለሌ ብር፤
ይበል እንኳን ሳይል ይዋልና ይደር
መልሶ እያሸሸ ወደ ፈረንጅ አገር
ለባዕዳን ባንኮች ወስዶ በመገበር
ጦቢያን በማራቆት አረጋት ክስርስር።

እንግዲህ ተመልከት ወገኔ አነጻጽር
ያገሩ ወደ ወጭ፤ የወጩ ወዳገር
ይህ ነው እንቆቅልሽ የጦቢያችን ሚስጥር፤
ከመልካም አስተዳደር እጦት ጋር ሲጨመር
በመሆን እንቅፋት የእድገት ዋና ፀር
በሁሉም መለኪያ አድርጓት ኋላቀር
ስሟ ሞክሽ¹⁴ እንዲሆን ለራብ ለቸነፈር¹⁵።

የሰው ቀሪ ሐብቱ ስለሆነ ስሙ
በሂወት ተዋርዶ ተሰባብሮ ቅስሙ
መሳቂያ ከሚሆን እስከ ዘላለሙ
ለመብቱ እንደቆመ በተቻለው አቅሙ
ይሻለዋል ቢሞት ቢቀዘቅዝ ደሙ።

መስፍን አረጋ ዘብሔረ ኩሽ
የትብቱ ቀብር ደሴ ሳላይሽ።

mesfin.arega@gmail.com

¹ "Thus ended the Battle of Omdurman - the most signal triumph ever gained by the arms of science over barbarians. Within the space of five hours the strongest and best-armed savage army yet arrayed against a modern European Power had been destroyed and dispersed, with hardly any difficulty, comparatively small risk, and insignificant loss to the victors." [Winston Spencer Churchill, The River War: An Historical Account of The Reconquest of the Soudan, (London: Longmans, Green, 1899), page 164.]

² ባሻይ አዉግሎም ሐረጎት = ባድዋ ጦርነት ጊዜ በዉስጥ አርበኝነት በስለላ ተሰማርተዉ በራስ አሉላ አማካኝነት ላይ ምኒልክ ከፍተኛ መረጃወችን በማቀበል፣ እንዲሁም ራስ ስብሐትና ደጃች ሐጎስ ተፈሪ ተከታዮቻቸዉን ይዘዉ ካያሌ የጦር መሣርያወችና ጥይቶች ጋር የወገንን ጦር እንዲቀላቀሉ በማሳመን ላድዋ ድል ወሳኝ ሚና የተጫወቱ ታላቅ አርበኛ። G.E. Gorfu , "Who was Bashai Awalom?" (<http://www.utna.org/june/Who%20was%20Bashai%20Awalom.pdf>) ይመልከቱ።

³ /...../ የማጥበቅ ምልክት ሲሆን \....\ ደግሞ የማላላት ምልክት ነዉ። ለምሳሌ ያህል /አለ/ ማለት ይገኛል ማለት ሲሆን \አለ\ ማለት ደግሞ ይገኛል ማለት ነዉ።

⁴ ታተረ = ተጋ፣ ጣረ፣ ለፋ።

⁵ ምንዳ (wage) = የሥራ ዋጋ፣ ደመወዝ። ምንዳየ ማለት ደግሞ የኔ ምንዳ ማለት ሲሆን የሴትና የወንድ መጠርያ ስም ነዉ።

⁶ ኬና (tip) ማለት ጉርሻ እንደማለት ሲሆን ቃሉ የተገኘዉም ኬና (ስጦታ) ከሚለዉ የኦሮምኛ ቃል ነዉ። ግሱም ሲረባ ከነነ (to tip)፣ ክንን (tipped)፣ ከናኝ፣ ክነና (tipping) እያለ ይሄዳል።

⁷ ሐዋላ (ግእዝ) = በፖስጣ ወይም በባንክ የሚላክ ገንዘብ።

⁸ ዕዳሪ = ያልታረሰ መሬት።

⁹ ነቂስ = አንድነት፣ ሙሉ፣ ጠቅላላ። በነቂስ ማለት ደግሞ አንድም ሳይቀር እንደማለት ነዉ።

¹⁰ ሸንተረር = ግራና ቀኙ ገደል ወይም ተዳፋት የሆነ መንገድ። ተረተር ማለት ደግሞ ተራራ ወይም ኮረብታ የሚወጣበትና የሚወረድበት ግራና ቀኙ ገደል የሆነ መንገድ ማለት ነዉ።

¹¹ ፈር = መስመር፣ መንገድ፣ ትልም።

¹² ቻራስፍና (democracy) ማለት «ዲሞክራሲ» ማለት ሲሆን ቃሉ የተገኘዉም ደርያ (የሕዝብ አገር) ከሚለዉ የወላይትኛ ቃል ነዉ።

¹³ ዘጎር (ዝጎር፣ ዝጎርት) = ሰፊ ሆድ፣ የምግብና የመጠጥ ጉድጓድ። ዛጎርታም (ዝጎራዊ) ማለት ደግሞ ሆዳም፣ በላተኛ፣ በልቶ አይጠግብ፣ ያሣማ፣ የሻርብ ወገን ማለት ነዉ።

¹⁴ ሞክሽ = አንዱ በተጠራበት ስም የሚጠራ ሌላ ሹለተኛ ሰዉ (ወይም ነገር)።

¹⁵ ቸነፈር = እያጨናፈረ ፈጥኖ የሚገል በሽታ፣ ዕልቂት፣ መቅሠፍት። በግእዝ ብድብድ ይባላል።